

Dawid Mielnik*

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II (Polska)

NORMY KANONICZNE I LITURGICZNE JAKO WYRAZ PRZESŁANIA TEOLOGICZNEGO NA PRZYKŁADZIE KANONÓW 11 KPK Z 1983 ORAZ 12 KPK Z 1917 ROKU

Streszczenie: Celem artykułu jest próba pokazania, jak założenia teologiczne wpłynęły na kształtowanie normy prawnej kanonów 11 Kodeksu z 1983 roku oraz kanonu 12 Kodeksu Pio-Benedyktyńskiego. Równolegle analizy były prowadzone w zakresie ustalenia, jak norma prawna tych kanonów pośrednio realizowana była w obrębie liturgii Kościoła w obrzędach przyjmowania do katolickiej wspólnoty. Analizy podzielono na trzy części. Najpierw wydobyto normę prawną z dwóch przywołanych kanonów. Następnie pokazano ich teologiczne podłoże. W części trzeciej ukazano przełożenie tych norm na liturgię Kościoła. W świetle przeprowadzonych analiz należy stwierdzić zauważalny stopień zależności pomiędzy rozumieniem chrztu udzielanego przez niekatolików jako włączający lub nie do Kościoła katolickiego a treścią analizowanych kanonów 11 Kodeksu z 1983 oraz kan. 12 Kodeksu z 1917 roku.

Słowa kluczowe: ustawa kościelna, *Ordo initiationis christianae adultorum*, Kodeks Prawa Kanonicznego, Kodeks Pio-Benedyktyński.

Wprowadzenie

Wbrew pozorom odpowiedź na pytanie, kto związany jest ustawami kościelnymi, wcale nie jest taka prosta. Z jednej strony wydawać by się mogło, że norma prawna kanonu 11 Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku jest pod tym względem jednoznaczna i niedopuszczająca dwuznaczności. Z drugiej strony, gdy zestawia się ją z jej odpowiednikiem z Kodeksu Pio-Benedyktyńskiego, nietrudno zauważyć dość dużą rozbieżność. W naturalny sposób powstaje pytanie, co jest powodem tej rozbieżności. Szukając rozwiązania tak postawionego problemu, w pierwszej kolejności należy sięgnąć do nauczania Kościoła katolickiego na temat chrztu, które to nauczanie było przyjmowane w czasie promulgacji obydwu Kodeksów.

* Adres: dr Dawid Mielnik; mielnikdawid@kul.pl; ORCID: 0000-0002-2701-4889.

Celem opracowania będzie próba pokazania, w jaki sposób założenia teologiczne wpłynęły na kształtowanie normy prawnej kanonu 11 Kodeksu Jana Pawła II oraz kanonu 12 Kodeksu z 1917 roku. Jednocześnie celem pracy będzie też próba pokazania, jakie odzwierciedlenie odnajdowano w liturgicznych obrzędach Kościoła dotyczących przyjmowania do katolickiej wspólnoty. Opracowanie zostanie ustrukturyzowane w obrębie trzech części. Najpierw wydobyta zostanie norma prawna kanonów 11 Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 oraz 12 Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1917 roku. Następnie ukazane zostanie teologiczne podłoże obydwu norm prawnych. Wreszcie w części trzeciej zostanie ukazanie przełożenie tych norm prawnych na liturgię Kościoła w obrzędzie przyjmowania do wspólnoty kościelnej.

1. Norma prawna kanonów 11 KPK z 1983 oraz 12 KPK z 1917 roku

Kluczowy, z perspektywy niniejszego opracowania, kanon 11 Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku posiada następujące brzmienie: *Legibus mere ecclesiasticis tenentur baptizati in Ecclesia catholica vel in eandem recepti, quique sufficienti rationis usu gaudent et, nisi aliud iure expresse caveatur, septimum aetatis annum expleverunt*. W oficjalnym tłumaczeniu polskim został on oddany następująco: „Ustawy czysto kościelne obowiązują ochrzczonych w Kościele katolickim lub do niego przyjętych, którzy w wystarczającym stopniu używają rozumu, oraz – jeżeli ustawa inaczej wyraźnie nie zastrzega – mających ukończony siódmy rok życia”¹.

W Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1917 roku odpowiednikiem tej normy prawnej są zapisy kanonu 12. Brzmi on następująco: *Legibus mere ecclesiasticis non tenentur qui baptismum non receperunt, nec baptizati qui sufficienti rationis usu non gaudent, nec qui, licet rationis usum assecuti, septimum aetatis annum nondum expleverunt, nisi aliud iure expresse caveatur*. Ten kanon można przetłumaczyć następująco: ‘Ustawy czysto kościelne nie wiążą tych, którzy nie przyjęli chrztu, ani ochrzczonych, którzy nie cieszą się wystarczającą zdolnością używania rozumu, ani tych, którzy mając zdolność używania rozumu, nie ukończyli jeszcze siódmego roku życia, chyba że w sposób wyraźny prawo co innego stanowi’².

Zestawienie tych dwóch kanonów pozwala na zauważenie niemałych różnic. W pierwszej kolejności należy zwrócić uwagę na inny sposób przekazania normy prawnej: od strony pozytywnej w zreformowanym Kodeksie i od strony

¹ Analogiczna norma prawna znajduje się w kanonie 1490 Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich.

² Tłumaczenie własne.

negatywnej w Kodeksie tradycyjnym (Krukowski, Sobański, 2003, s. 61). A zatem w pierwszym przypadku prawodawca normuje, kto jest związany ustawami kościelnymi, a w drugim – kto nimi związany nie jest.

W Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 roku podano następujące trzy warunki, które należy spełnić. Pierwszy z nich zbudowany jest na zasadzie alternatywy i związany jest z faktem przyjęcia chrztu: prawo kościelne wiąże tego, kto został ochrzczony w Kościele katolickim albo został ochrzczony poza Kościołem katolickim, ale w pewnym momencie życia został do Kościoła katolickiego przyjęty. Warunek drugi to używanie rozumu w wystarczającym stopniu, a warunek trzeci to ukończony siódmy rok życia³. A zatem, zgodnie z tymi wytycznymi, ustawy kościelne wiążą katolika używającego rozumu i posiadającego ukończony siódmy rok życia (Majer, 2023, s. 60–61).

W Kodeksie Pio-Benedyktyńskim podano następujące trzy kategorie osób niezwiązanych ustawami kościelnymi. Po pierwsze, ci, którzy nie przyjęli chrztu. Po drugie, ci, którzy przyjęli chrzest oraz nie posiadają wystarczającej zdolności używania rozumu. Po trzecie, ci, którzy przyjęli chrzest oraz mają zdolność używania rozumu, ale nie ukończyli siódmego roku życia⁴.

Nietrudno zauważyć, że próba nałożenia zakresu osób objętych ustawami kościelnymi zgodnie z normą prawną analizowanych kanonów i odtworzenia na tej podstawie podległych przepisów kościelnych znacząco różni się w obydwu sytuacjach. Co prawda w obydwu analizowanych kanonach powracają warunki dotyczące posiadania zdolności używania rozumu oraz ukończenia siódmego roku życia, niemniej ze względu na zupełnie inny pierwszy wymóg w obydwu Kodeksach dwa kolejne również inaczej są interpretowane. Kluczowy warunek pierwszy w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 roku wiąże podleganie ustawom kościelnym z faktem przynależności do Kościoła katolickiego, a kluczowy warunek pierwszy z Kodeksu Pio-Benedyktyńskiego wiąże obowiązek zachowywania prawa kościelnego z faktem przyjęcia chrztu (Szafrowski, 1985, s. 146; Sobański, 1987, s. 10).

Ukazując zatem zasadniczą rozbieżność, w pierwszej kolejności należy wskazać punkty wspólne wynikające z normy prawnej obydwu kanonów. A zatem obydwie Kodeksy są ze sobą zgodne co do tego, że ustawy kościelne nie wiążą tych, którzy nie przyjęli chrztu (np. muzułmanów, żydów, buddystów, hinduistów, ateistów, nieochrzczonych). Obydwie Kodeksy zgadzają się również co do tego, że prawo kościelne wiąże katolików, a zatem osoby należące do Kościoła katolickiego⁵. Różnica osadza się zatem na tym, czy prawem ko-

³ Z wyjątkiem sytuacji, gdy prawo kościelne stanowiłoby inaczej.

⁴ Ponownie znalazła się klauzula mówiąca o tym, że ustawa kościelna może w tej materii stanowić co innego (jeżeli chodzi o ukończenie siódmego roku życia).

⁵ Jeżeli posiadają wystarczające używanie rozumu oraz ukończyli siódmy rok życia.

ścielnym związani są ci, którzy przyjęli chrzest, ale nie są katolikami, czyli np. prawosławni lub protestanci⁶. Wbrew pozorom zatem różnica jest bardzo duża, ponieważ dotyczy setek milionów osób, które zgodnie z przepisami prawa kościelnego albo są związane ustawami kościelnymi, albo nie⁷. To oczywiście ma swoje dalsze konsekwencje, gdyż niezachowywanie prawa kościelnego może powodować skutki kanoniczne i moralne⁸.

Z perspektywy postawionego problemu badawczego jednak problem leży gdzie indziej. Normy prawne bowiem, zawarte w analizowanych kanonach, wydają się odzwierciedlać zupełnie inne rozumienie skutków sakramentu chrztu.

2. Teologiczne podłoże normy prawnej zawartej w kanonach 11 KPK z 1983 oraz 12 KPK z 1917 roku

W kanonie 849 odnowionego Kodeksu podana jest następująca definicja chrztu: „Chrzest, brama sakramentów, konieczny do zbawienia przez rzeczywiste lub przynajmniej zamierzone przyjęcie, przez który ludzie są uwalniani od grzechów, odradzają się jako dzieci Boże i ukształtowani na wzór Chrystusa niezniszczalnym charakterem włączani są do Kościoła, jest ważnie udzielany jedynie przez obmycie prawdziwą wodą z zastosowaniem należytej formy słownej”. W świetle prowadzonych analiz kluczowe jest określenie, że przez chrzest ludzie „włączani są do Kościoła” (Hemperek, Góralski, Przytuła, Bakalarz, 1986, s. 76; Góralski, Górecki, Krukowski, Krzywda, Majer, Zubert, 2011, s. 36; Zubert, 1990)⁹. Jeżeli przez określenie „Kościół” będzie się tu rozumieć Kościół katolicki, to przy zestawieniu tego kanonu z normą prawną wynikającą z analizowanego kanonu 11 pojawia się pewien problem: skoro chrzest włącza do Kościoła katolickiego, to konsekwentnie, osoby włączone do Kościoła katolickiego powinny podlegać ustawom kościelnym. Tymczasem tak nie jest, gdyż zgodnie z kanonem 11 prawo kościelne wiąże tylko należących do Ko-

⁶ Zdaniem komentatorów zasadniczo analizowana norma kanoniczna wiąże tych, którzy opuścili Kościół katolicki (zob. Majer, 2011, s. 74; Beal, Coriden, Green, 2000, s. 63).

⁷ Ktoś słusznie mógłby stwierdzić, że są to rozważania czysto hipotetyczne, gdyż obecnie Kodeks Pio-Benedyktyński już nie obowiązuje, niemniej warto mieć na uwadze to, że po dzień dzisiejszy są wyznania uznające normatywny charakter Kodeksu z 1917 roku, jak np. sedewakantyści czy częściowo tzw. lefebryści.

⁸ W literaturze przedmiotu zwraca się uwagę na to, że co do zasady tradycyjny Kodeks wiązał ochrzczonych niekatolików, chyba że sam prawodawca kościelny z jakiegoś powodu wyłączał stosowanie tej zasady (zob. Bączkiewicz, 1923, s. 167-168).

⁹ Co ciekawe, tego elementu nie ma w analogicznym kanonie 737 § 1 Kodeksu Pio-Benedyktyńskiego: „Chrzest, brama i fundament sakramentów, dla wszystkich konieczny do zbawienia, albo przez rzeczywiste lub przynajmniej zamierzone przyjęcie, nie jest udzielany ważnie w inny sposób niż przez obmycie prawdziwą i naturalną wodą z przepisaną formą słowną”. To określenie pojawia się w kanonie 675 § 1 Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich.

ścioła katolickiego, a przyjmujących chrzest poza Kościołem katolickim – nie. Innymi słowy, dosłowna interpretacja kanonu 849 kazałaby przypuszczać, że np. przyjmujący chrzest w Kościele prawosławnym oraz przyjmujący chrzest we wspólnocie kalwińskiej są włączani do Kościoła katolickiego, tymczasem z normy prawnej kanonu 11 wcale to nie wynika. A zatem niebagatelne pytanie, które w tym kontekście się pojawia, brzmi następująco: czy chrzest udzielany w sposób ważny przez niekatolików włącza do wspólnoty kościelnej, do której należy ten, kto chrztu udziela, czy do Kościoła katolickiego?

Powracając do kanonów analizowanych na poprzednim etapie, można by zaryzykować stwierdzenie, że według intencji prawodawcy kościelnego promulgującego Kodeks z 1983 roku chrzest włącza ochrzczonego do tej wspólnoty, w której jest udzielany, a według intencji prawodawcy Kodeksu Pio-Benedyktyńskiego chrzest zawsze włącza ochrzczonego do Kościoła katolickiego (i z tego tytułu podlega on ustawom kościelnym). Z rozwiązaniem wynikającym z Kodeksu z 1917 roku w oczywisty sposób wiąże się jednak niebagatelny problem: skoro chrzest udzielany przez niekatolików miałby włączać ochrzczonego do Kościoła katolickiego, to jak pogodzić tę okoliczność z faktem, że przecież wyznawcy np. luteranizmu czy adwentyzmu nie należą do Kościoła katolickiego?

W celu znalezienia odpowiedzi na tak postawiony problem należy sięgnąć do brewe *Singulari nobis* Benedykta XIV z 1749 roku (punkt 13–14): ‘(13) Następnie to jest przyjmowane, że ten, kto przyjmuje właściwie chrzest od heretyka, na jego mocy staje się członkiem Kościoła katolickiego. Ponieważ osobisty błąd co do chrztu nie może pozbawić go tej szczęśliwości, jeżeli udziela sakrament w wierze prawdziwego Kościoła oraz zachowuje te instytucje, które należą do ważności chrztu. Znakomicie potwierdził to Suarez w swojej *Fidei catholicae defensione contra errores sectae Anglicanae*, księga 1, rozdział 24, gdzie dowodzi, że ochrzczonego staje się członkiem Kościoła, dodając także, że jeżeli heretyk, co często ma miejsce, oczyszcza dziecko niezdolne do podjęcia aktu wiary, nie ma żadnej przeszkody, żeby z chrztem nie otrzymało tego daru wiary. (14) Wreszcie przyjmujemy za zbadane, że ochrzczeni przez heretyków, jeżeli osiągną wiek, w którym mogą rozróżnić dobro od zła oraz trzymają się błędów tego, kto ich ochrzcił, faktycznie są odrzuceni od jedności Kościoła oraz pozbawieni tych wszystkich dóbr, którymi w Kościele cieszą się należący do niego, nie są zaś wolni od jego autorytetu i praw, jak mądrze González argumentuje w rozdziale „Sicut” numer 12 o heretykach’¹⁰.

¹⁰ Tłumaczenie własne. Oryginał łaciński zaczerpnięty z *Enchiridionu* Denzingera numery 2567, 2568 w numeracji DS: ‘(13) Deinde id etiam compertum est, eum qui baptismum ab haeretico rite suscepit, illius vi Ecclesiae catholicae membrum effici; privatus siquidem baptizantis error hac eum felicitate privare nequit, si sacramentum conferat in fide verae Ecclesiae, atque eius instituta servet in his quae pertinent ad validitatem baptismi. Egregie hoc confirmat Suárez in sua *Fidei catholicae defensione contra errores*

Cytowana wypowiedź najwyższej władzy kościelnej, reprezentująca tradycyjne rozumienie skutków sakramentu chrztu, łatwiej pozwala zrozumieć normę prawną zawartą w kanonie 12 Kodeksu Pio-Benedyktyńskiego. Według nauczania Benedykta XIV chrzest udzielany poza Kościołem katolickim włącza nie do wspólnoty tego, kto udziela chrztu, ale do Kościoła katolickiego. Choć papież nie wyraża tego wprost, to jednak można domniemywać, że dzieje się to na mocy instytucji chrztu ustawionego przez Chrystusa – jest tylko jeden chrzest, który z ustanowienia Syna Bożego włącza do założonego przez Niego Kościoła. Skoro zatem ktoś jest chrzczony tym ustanowionym przez Jezusa chrztem, jest on włączany do założonego przez Niego Kościoła, ponieważ taki skutek Chrystus przypisał ważnie udzielonemu sakramentowi¹¹.

Kiedy zatem następuje moment odłączenia się od Kościoła katolickiego? Według cytowanej wypowiedzi dzieje się to w chwili osiągnięcia przez ochrzczonego używania rozumu, po zdobyciu umiejętności odróżniania dobra od zła oraz podjęciu woli trwania w błędzie szafarza, który udzielił chrztu. Z tego tytułu taka osoba pozbawia się dóbr udzielanych w Kościele katolickim, ale w tym momencie jednak nie ustaje nad nim władza ustaw kościelnych.

Jeżeli wyciągnięte z cytowanego fragmentu *Singulari nobis* spostrzeżenia przeniesie się teraz na wyciągnięte na poprzednim etapie analiz normy prawne kanonu 12 Kodeksu Pio-Benedyktyńskiego, łatwiej jest zrozumieć zawartą tam regulację. Prawodawca dlatego wspomina o tym, że ustawy kościelne wiążą ochrzczonych¹², gdyż wynika to z tradycyjnego rozumienia chrztu jako zawsze włączającego do Kościoła katolickiego, niezależnie od intencji szafarza chrztu. A zatem każdy ochrzczony, który spełnił dwa dodatkowe warunki (osiągnięcie zdolności używania rozumu i ukończenie wskazanego wieku), jest związany prawem kościelnym, a fakt nienależenia do Kościoła katolickiego nie jest okolicznością usprawiedliwiającą nieprzestrzeganie prawa kościelnego.

W przypadku normy prawnej zawartej w kanonie 11 Kodeksu Jana Pawła II można zauważyć inny wyraz przekonania o skutkach chrztu. Choć nie jest to nigdzie wyrażone wprost, to jednak na podstawie aktualnego brzmienia zawartej tam normy prawnej, a zwłaszcza w świetle zestawienia jej z normą prawną ka-

sectae Anglicanae lib. I cap. 24, ubi probat baptizatum Ecclesiae membrum fieri, hoc etiam addens, quod si haereticus, quod saepius accidit, infantem lustret impotem ad fidei actum eliciendum, hoc impedimento non est, quominus ille habitum fidei cum baptismo accipiat. (14) Postremo exploratum habemus, ab haereticis baptizatos, si ad eam aetatem venerint, in qua bona a malis dispicere per se possint atque erroribus baptizantis adhaereant, illos quidem ab Ecclesiae unitate repelli, iisque bonis orbari omnibus, quibus fruuntur in Ecclesia versantes, non tamen ab eius auctoritate et legibus liberari, ut sapienter González disserit in Cap. „Sicut” n. 12 de haereticis” (Denzinger, 2009).

¹¹ Innymi słowy, w świetle tradycyjnego rozumienia chrztu nie ma czegoś takiego jak chrzest prawosławny, kalwiński czy adwentystyczny. Jeżeli chrzest jest ważnie udzielony, zawsze jest on katolicki.

¹² A nie jedynie należących do Kościoła katolickiego, jak w Kodeksie z 1983 roku.

nonu 12 Kodeksu Pio-Benedyktyńskiego, można domniemywać, że w obecnej teologii Kościoła bardziej kładzie się nacisk na to, że chrzest włącza raczej do tej wspólnoty, w której ochrzczony przyjmuje chrzest¹³. Z tego powodu kanon 11 Kodeksu z 1983 roku nie uzależnia już podlegania ustawom kościelnym od faktu przyjęcia chrztu, ale od faktu realnej przynależności do Kościoła katolickiego.

3. Liturgiczny wyraz normy prawnej zawartej w kanonach 11 KPK z 1983 oraz 12 KPK z 1917 roku

Liturgia Kościoła katolickiego przewidywała i przewiduje obrzędowe włączenie osoby ochrzczonej nienależącej do Kościoła katolickiego do tego Kościoła. W przypadku zreformowanej liturgii, ta zawarta jest w *Ordo initiationis christianae adultorum* (w Polsce: *Obrzędy chrześcijańskiego wtajemniczenia dorosłych*) w dodatku (*Obrzędy chrześcijańskiego wtajemniczenia dorosłych*, 2020; *Ordo initiationis Christianae adultorum*, 1972)¹⁴. W przypadku tradycyjnej liturgii sytuacja jest bardziej skomplikowana. W *editio princeps* obrzęd pojednania apostaty, schizmatyka lub heretyka (łac. *Ordo ad Reconciliandum apostatam, schismaticum vel haereticum*) znajdował się w części trzeciej Pontyfikału Rzymskiego, gdzie był drukowany aż do edycji typicznej Leona XIII (*Pontificale Romanum jussu editum a Benedicto XIV et Leone XIII*, 1895; *Pontificale Romanum. Editio princeps*, 1997). Gdy, w latach sześćdziesiątych XX wieku, Jan XXIII opublikował nowe wydanie wzorcowe Pontyfikału, wśród wielu zmian usunięto również ów obrzęd (*Pontificale Romanum. Editio typica 1961–1962*, 2008). Z tego powodu dla jego rekonstrukcji i zestawienia go z analizowanymi kanonami obydwu Kodeksów należy oprzeć się na ostatnim wydaniu wzorcowym, gdzie ten obrzęd się znajdował, a zatem na *Pontificale Romanum* w edycji typicznej Leona XIII.

W *Ordo initiationis christianae adultorum* obrzęd przyjęcia do pełnej wspólnoty Kościoła polega w zasadzie na odmówieniu symbolu nicejsko-konstantynopolitańskiego oraz na oświadczeniu, że przyjęty wierzy we wszystko, co głosi Kościół katolicki¹⁵. Warto podkreślić, że cały obrzęd ma charakter pozytywny i nie ma w nim żadnych elementów negatywnych (wyrzekania się

¹³ Zob. uzasadnienie tego stanowiska (Pawluk, 1985, s. 223; Pawluk, 1986, s. 29–31; Dyduch, Góralski, Górecki, Krukowski, Sitarz, 2005, s. 18). Jeszcze bardziej widoczne będzie to w przypadku liturgii przyjęcia do Kościoła katolickiego. Z drugiej jednak strony poprzez posługiwanie się terminologią „pełna jedność” jakoś podkreśla się przywiązanie niekatolika do Kościoła katolickiego.

¹⁴ Łac. *Ordo admissionis valide iam baptizatorum in plenam communionem Ecclesiae Catholicae*, pl.: Obrzęd przyjęcia ważnie ochrzczonych do pełniej wspólnoty z Kościołem katolickim.

¹⁵ Właściwy obrzęd kończy się nałożeniem dłoni przez celebransa i odmówieniem specjalnej formuły.

dawnej wiary). Jest to koherentne z treścią punktu 6 *praenotanda*, który wprost stwierdza, że nie ma już konieczności wyrzekania się herezji.

W *Ordo ad Reconciandum apostatam, schismaticum vel haereticum* obrzęd przyjęcia do wspólnoty Kościoła katolickiego był bardziej złożony. Ponieważ szczegółowe jego omówienie nie jest przedmiotem niniejszego studium, przedstawione zostaną jedynie jego najważniejsze założenia, istotne z perspektywy postawionego problemu badawczego.

W pierwszej kolejności należy stwierdzić, że ten obrzęd posiadał wymieszane elementy pozytywne i negatywne. A zatem z jednej strony osoba przyjmowana do Kościoła katolickiego wyrażała wiarę w prawdy katolickie, z drugiej zaś odrzucała błędy heretyckie. Co jednak istotne, w obrzędzie pojawiały się wyraźne aluzje do dawnej przynależności do społeczności katolickiej. Przykładowo podczas kreślenia na przyjmowanym znaku krzyża biskup mówił: „Przyjmij znak krzyża Chrystusa oraz społeczności chrześcijańskiej, który uprzednio przyjąwszy, nie strzegłeś, ale oszukany się go wyparłeś”, a zaraz przed obrzędem wprowadzenia do Kościoła i zaprowadzenia do ołtarza przyjmowany słyszał z usta biskupa: „Wejść do Kościoła Bożego, od którego nieostrożnie odpadłeś, i poznaj, że uszedłeś z więzów śmierci. Zaczynj bać się idoli, odrzuć wszelką nieprawość i heretycki *lub* pogański *lub* żydowski przesąd. Czcij Boga Ojca wszechmogącego i Jezusa Chrystusa, Syna Jego, i Ducha Świętego, jednego, żywego i prawdziwego Boga, świętą i niepodzielną Tróję”.

Analizując te obrzędy i modlitwy, obowiązkowo należy mieć na uwadze to, że były one stosowane nie tylko wobec tych, którzy w wieku dorosłym wyrzekli się wiary katolickiej, a potem ponownie do niej wrócili, ale również wobec tych, którzy chrzest przyjęli w wieku niemowlęcym i potem chcieli przystąpić do Kościoła katolickiego. O ile zatem w odniesieniu do tej pierwszej grupy takie słowa, jak „który uprzednio przyjąwszy, nie strzegłeś, ale oszukany się go wyparłeś” czy „od którego nieostrożnie odpadłeś” nie są problematyczne, to jednak w odniesieniu do drugiej grupy już jak najbardziej tak, ponieważ ci, którzy zostali ochrzczeni w wieku niemowlęcym we wspólnocie niekatolickiej, z perspektywy współczesnej teologii nigdy do Kościoła katolickiego nie należeli.

Jeżeli jednak spojrzeć się na wskazane elementy liturgicznego obrzędu z perspektywy normy prawnej kanonu 12 Kodeksu Pio-Benedyktyńskiego i tradycyjnego rozumienia skutków chrztu, nie wydają się już one problematyczne. Skoro ważnie ochrzczeni poza Kościołem katolickim i tak są do niego włączani, a sami wykluczają się z niego, po uzyskaniu zdolności używania rozumu, na podstawie trwania w błędzie tego, kto ich ochrzcił, stosowanie wobec nich słów o nieustrzeżeniu uprzednio przyjętego znaku chrztu czy odpadnięciu od Kościoła Bożego, w przypadku ochrzczonych w wieku niemowlęcym, nawią-

zuje do okresu pomiędzy przyjęciem chrztu a osiągnięciem zdolności używania rozumu i świadomego przylgnięcia do błędów religii niekatolickiej.

Z kolei w *Ordo initiationis christianae adultorum* tego rodzaju nawiązań już nie ma, ponieważ we współczesnej teologii nie podkreśla się już tak wyrażenie tego, że każdy ważnie udzielony chrzest wprowadza do Kościoła katolickiego. Skoro zatem zgodnie z normą prawną kanonu 11 Kodeksu Jana Pawła II ochrzczeni niekatolicy nie są związani ustawami kościelnymi i (co wynika pośrednio) nigdy nie należeli do Kościoła katolickiego¹⁶, tym samym modlitwy nie akcentują już faktu uprzedniego odpadnięcia od wiary.

Podsumowanie

Celem artykułu była próba ukazania, jak założenia teologiczne wpłynęły na kształtowanie normy prawnej kanonów 11 Kodeksu z 1983 roku oraz kanonu 12 Kodeksu Pio-Benedyktyńskiego. Równolegle prowadzone były analizy w zakresie ustalenia, jak norma prawna wspomnianych kanonów pośrednio realizowana była w liturgii Kościoła w obrzędach przyjmowania do katolickiej wspólnoty. Prowadzone analizy zdecydowano się zgrupować w trzech częściach. Najpierw wydobyto normę prawną z dwóch przywołanych kanonów. Następnie pokazano teologiczne podłoże obydwu norm prawnych. W części trzeciej ukazano przełożenie tych przepisów na liturgię Kościoła.

W świetle przeprowadzonych analiz należy stwierdzić zauważalny stopień zależności pomiędzy rozumieniem chrztu udzielanego przez niekatolików jako włączający lub nie do Kościoła katolickiego a treścią analizowanych kanonów 11 Kodeksu z 1983 oraz 12 Kodeksu z 1917 roku. Jako że w tradycyjnie rozumianych skutkach chrztu ten zawsze włącza do Kościoła katolickiego, niezależnie od intencji szafarza, norma prawna kanonu 12 Kodeksu Pio-Benedyktyńskiego zbudowana jest w taki sposób, żeby to pokazywała. Z kolei w odnowionym Kodeksie, powstałym w czasach położenia większego nacisku na wartość wspólnot kościelnych różnych od Kościoła katolickiego, norma prawna zbudowana jest w taki sposób, że ta zależność nie jest wprost pokazana (choć została pośrednio zasugerowana w kanonie 849), a nawet *implicite* jest wykluczana. To z kolei znajduje swoje odzwierciedlenie w liturgii przyjmowania do wspólnoty katolickiej, w której albo wyraźnie wspomina się w modlitwach o uprzedniej przynależności do Kościoła katolickiego (tradycyjny Pontyfikał Rzymski), albo

¹⁶ Choć z drugiej strony określenie „przyjęcie do pełnej wspólnoty” wydaje się sugerować jakiś stopień przynależności, co z jednej strony byłoby koherentne z normą prawną kanonu 849, ale niespójne z normą prawną kanonu 11 Kodeksu z 1983 roku.

nie czyni się co do tego żadnej aluzji (*Obrzędy chrześcijańskiego wtajemniczenia dorosłych*). Na przykładzie tego studium widać, jak bardzo prawdziwa jest zasada *lex orandi* (liturgia) – *lex credendi* (teologia) – *lex vivendi* (prawo kanoniczne).

Bibliografia

- Bączkowiec Franciszek, 1923, *Prawo kanoniczne. Podręcznik dla duchowieństwa*, t. 1, Nakładem Księży Misjonarzy, Kraków.
- Beal John P., Coriden James A., Green Thomas Joseph, 2000, *New Commentary on the Code of Canon Law*, Paulist Press, New York.
- Denzinger Henrici, 2009, *Enchiridion symbolorum definitionum et declarationum de rebus fidei et morum*, Herder, Freiburg.
- Dyduch Jan, Góralski Wojciech, Górecki Edward, Krukowski Józef, Sitarz Mirosław, 2005, *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego. Tom II/1: Księga II. Lud Boży*, Pallottinum, Poznań.
- Góralski Wojciech, Górecki Edward, Krukowski Józef, Krzywda Józef, Majer Piotr, Zubert Bronisław, 2011, *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego. Tom III/2. Księga IV. Uświęcające zadanie Kościoła*, Pallottinum, Poznań.
- Hemperek Piotr, Góralski Wojciech, Przytuła Franciszek, Bakalarz Józef, 1986, *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r. T. 3*, Redakcja Wydawnictw KUL, Lublin.
- Krukowski Józef, Sobański Remigiusz, 2003, *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego. Tom I. Księga I. Normy ogólne*, Pallottinum, Poznań.
- Majer Piotr, 2011, *Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz*, Wolters Kluwer, Kraków.
- Majer Piotr, 2023, *Kodeks Prawa Kanonicznego. Wydanie 2*, Wolters Kluwer, Warszawa.
- Obrzędy chrześcijańskiego wtajemniczenia dorosłych. Dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, 2020, Księgarnia św. Jacka, Katowice.
- Ordo initiationis Christianae aduulorum. Editio Typica*, 1972, Typic Polyglottis Vaticanis, Vaticano.
- Pawluk Tadeusz, 1985, *Zagadnienia wstępne i normy ogólne*, Warmińskie Wydawnictwo Diecezjalne, Olsztyn.
- Pawluk Tadeusz, 1986, *Lud Boży. jego nauczanie i uświęcanie*, Warmińskie Wydawnictwo Diecezjalne, Olsztyn.
- Pontificale Romanum jussu editum a Benedicto XIV et Leone XIII Pontificibus Maximis recognitum et castigatum*, 1895, Archiepiscopatus Mechlinensis Typographus, Mechlinia.
- Pontificale Romanum. Editio princeps (1595–1596)*, 1997, Libreria Editrice Vaticana, Rome.
- Pontificale Romanum. Editio typica 1961–1962*, 2008, Libreria Editrice Vaticana, Rome.
- Sobański Remigiusz, 1987, *Wprowadzenie do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, Collectanea Theologica, t. 57/4, s. 5–13.
- Sztafrowski Edward, 1985, *Podręcznik Prawa Kanonicznego*, t. 1, Akademia Teologii Katolickiej, Warszawa.
- Zubert Bronisław Wenanty, 1990, *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r. Księga II. Lud Boży*, Redakcja Wydawnictw KUL, Lublin.

Canonical and Liturgical Norms as an Expression of the Theological Message Using the Example of Canons 11 of the 1983 Code of Canon Law and 12 of the 1917 Code of Canon Law

Summary: The purpose of this paper is to attempt to show how theological presuppositions influenced the formation of the legal norm of canon 11 of the 1983 Code and canon 12 of the Pio-Benedictine Code. In parallel, analyses were conducted to determine how the legal norm of these canons was indirectly realised within the Church's liturgy in the rites of admission to the Catholic community. The analyses were divided into three parts. First, the legal norm was extracted from the two canons referred to above. Their theological background was then shown. The third part shows the translation of these norms into the Church's liturgy. In the light of the analyses carried out, a noticeable degree of correlation must be found between the understanding of baptism by non-Catholics as inclusive or not of the Catholic Church and the content of the analysed canons 11 of the 1983 Code and 12 of the 1917 Code.

Keywords: ecclesiastical law, *Ordo initiationis christianae adultorum*, Code of Canon Law, Pio-Benedictine Code.